

บทที่ 4

การจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาและชุมชน

4.1 ลักษณะของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526 : 235) เปรียบโรงเรียนเป็นเสมือนบ้านแห่งที่สองของนักเรียน นักเรียนต้องใช้ชีวิตในโรงเรียนหลายชั่วโมงในแต่ละวัน โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งนักเรียนยังอยู่ในระหว่างปฐมวัย ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ โรงเรียนจึงควรจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้คล้ายกันหรือดีกว่าที่บ้าน โดยสนองความต้องการของนักเรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และสติปัญญา

สายสมร ภูเจริญ (2538 : 3) กล่าวว่า โรงเรียนควรสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน ให้ทุกคนในโรงเรียนมีความรู้สึกอบอุ่นเมื่อมาอยู่ร่วมกัน คือ การสร้างความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่สำคัญคนหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินงานของโรงเรียน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ผู้บริหารจึงควรเห็นใจและให้กำลังใจแก่ครู อาจารย์ ในการปฏิบัติหน้าที่ ครูจะร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้ความรักความเมตตา กับนักเรียน นอกเหนือจากการสอนเนื้อหาวิชา นักเรียนจะเกิดความรู้สึกว่าอยากมาโรงเรียน มาแล้วมีความสุข อบอุ่น สบายใจ

การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อจัดและปรับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนและความเป็นอยู่ของนักเรียน ตลอดจนครูอาจารย์ในโรงเรียน
2. เพื่อให้นักเรียนรักและภูมิใจในโรงเรียนของตน
3. เพื่อให้นักเรียนมีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา
4. เพื่อให้นักเรียนมีความเป็นระเบียบ รักสวยรักงาม และมีระบอบที่ดี
5. เพื่อให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน

จากลักษณะและความสำคัญของการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จึงกล่าวได้ว่าการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนทุกระดับจะต้องจัดให้มีขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในโรงเรียน เพราะสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของทุกคนที่เป็นสมาชิกของโรงเรียน ถ้าหากโรงเรียนสามารถดำเนินการได้ดี มีความ

เนื่องจากสภาพของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีผลต่อความรู้สึกของบุคคล ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่ดี กรมสามัญศึกษา (2536) ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

ด้านกายภาพ

สภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องประกอบครุภัณฑ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อมด้านกายภาพเป็นการจัดสภาพทางด้านอาคารสถานที่ บริเวณรอบๆ โรงเรียน เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ นับเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถมองเห็นได้ นับเป็นสิ่งแรกที่ผู้มาสัมผัสกับโรงเรียนได้พบเห็น และสภาพแวดล้อมเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์

โรงเรียนจึงต้องมีการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพเพื่อเป็นแนวในการปฏิบัติ เช่น

1. การสร้างสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียน เพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของสมาชิกทุกคนให้มีความภาคภูมิใจในสถาบัน เช่น กำหนดต้นไม้ หรือดอกไม้ประจำโรงเรียน สิ่งปลูกสร้างที่เป็นสัญลักษณ์ของโรงเรียน เพลงประจำโรงเรียน การแต่งกายชุดเอกลักษณ์ของโรงเรียน เป็นต้น

2. การจัดบริเวณโรงเรียน มีการตกแต่งอาคารเรียน อาคารประกอบ ตัดแต่งสนามหญ้า รื้อ จัดห้องเรียน ห้องพักรู สำนักงาน โต๊ะทำงาน ห้องน้ำ ห้องส้วม รักษาความสะอาดสิ่งต่างๆ จัดเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในโรงฝึกงาน ให้เกิดความสะอาดเป็นระเบียบ หยิบง่ายใช้ก็คล่อง และใช้การได้ดีอยู่เสมอ ซึ่งอาจจะใช้กิจกรรมสะสาง (seiri) สะดวก (seiton) สะอาด (seiso) สุขลักษณะ (seiket) (ทวี สุนทรบุตร, 2539 : 115-116) มาสนับสนุนการดำเนินงานให้มีสภาพใช้การได้ดีอยู่เสมอ เช่น โต๊ะเก้าอี้ ประตู หน้าต่าง สนาม เป็นต้น

3. สร้างความรู้สึกให้มีความรักความผูกพันกับต้นไม้ โดยเปิดโอกาสให้ครู และนักเรียนได้ปลูก และดูแลรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง ควรเป็นไม้ยืนต้นอย่างน้อยคนละ 1 ต้น หากบางโรงเรียนไม่สามารถปลูกต้นไม้ยืนต้นได้ ก็อาจปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ตกแต่งสร้างซุ้ม สร้างศาลาสวนหย่อม ที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้เกิดความร่มรื่น สดชื่นสวยงามก็ได้ ที่ต้นไม้อาจจะมีความเป็นข้อคิด ข้อเตือนใจติดไว้ที่เรียกว่า “ต้นไม้พูดได้”

4. มีการพัฒนาดัดแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ เพื่อเป็นการขจัดความซ้ำซาก จำเจ เช่น การจัดสถานที่ทำงานของครู การจัดโต๊ะเรียน การตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับ การจัดป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ ตลอดจนการนำทรัพยากรหรือสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่นมาจัดหรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน เช่น การใช้ต้นตาล ต้นมะพร้าวมาทำโต๊ะ เก้าอี้ การนำเปลือกหอยมาประดับ ตกแต่งห้องเรียน และสถานที่ต่างๆ การนำกระบอกไม้ไผ่มาทำถังขยะ การนำหมวกหรือวงบ่อมาทำโคมไฟ การดัดแปลงต้นไม้ให้เป็นรูปทรงต่างๆ

5. คำนี้ถึงความเหมาะสมกับสถานที่ เช่น การจัดห้องแสดง ศิลปะ วัฒนธรรม การจัดทำเอกสารเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ท้องถิ่น การจัดป้ายประกาศในที่สามารถอ่านได้สะดวกและทั่วถึง จัดสถานที่บางส่วนไว้เพื่อให้นักเรียนได้เข้าไปใช้ได้ในขณะที่มีความรู้สึกเป็นส่วนตัว เป็นตัวของตัวเอง อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่สงบ เช่น มุมสงบในห้องสมุด ห้องจริยธรรม สวนจริยธรรม สวนสงบ ไม่จัดดอกไม้หรือเล่าสัตว์ไว้ในที่เป็นการรบกวนการเรียนการสอน เป็นต้น

6. การใช้สิ่งของหรือสถานที่ของโรงเรียนอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์ สูงสุด เช่น บริเวณใต้ถุนอาคารเรียน บริเวณหอประชุม โรงอาหาร ใต้ร่มไม้ ฯลฯ อาจจัดเพื่ออำนวยความสะดวกด้านอื่น เช่น เป็นที่อ่านหนังสือเรียกว่า ห้องสมุดโล่ง หรือใช้จัดนิทรรศการ ป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ เป็นต้น

สิ่งชี้วัดถึงลักษณะสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีได้แก่ สภาพอาคารสถานที่มีความสะอาดสวยงาม มีระเบียบเรียบร้อย ถูกสุขลักษณะ มีความสะดวกสบาย มีการจัดตกแต่งให้สดชื่นด้วยสวนหย่อม ที่พักอ่านหนังสือ ร่มไม้ ครู-อาจารย์ นักเรียน รู้จักการต้อนรับยิ้มแย้มแจ่มใส

การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน มีแนวทางดังนี้

1. การจัดที่นั่งของผู้เรียน การจัดที่นั่งควรคำนึงถึงทางที่ผู้เรียนจะต้องใช้ เดินไปมาหากันและความคล่องตัวของการเคลื่อนย้ายในการปฏิบัติกิจกรรมการจัดที่นั่งของผู้เรียนอาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1.1 การจัดที่นั่งเป็นรายบุคคล อาจจัดได้หลายแบบ เช่น เรียงเป็นแถวตอนลึกหันหน้าไปทางกระดานดำทั้งหมด ซึ่งเป็นแบบที่ใช้มานาน ปัจจุบันเรียกว่าจัดแบบเก่า เพราะเห็นว่าหลักสูตรแบบเก่าใช้วิธีให้ครูบอก อธิบายโดยตลอด ผู้เรียนเป็นผู้ฟังอย่างเดียวไม่ต้องปฏิบัติกิจกรรมอื่นใด การจัดที่นั่งแบบนี้ยังใช้ได้อยู่เมื่อจะปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ ควรปรับปรุงจัดที่นั่งใหม่สำหรับการจัดเป็นรูปตัวยู รูปครึ่งวงกลม บางครั้งเกิดปัญหามาก ผู้เรียนต้องนั่งเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งตลอด เพราะต้องหันไปดูผู้สอนหน้าชั้นจะไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ

1.2 การจัดที่นั่งเป็นกลุ่ม หลักสูตรฉบับปรับปรุงกำหนดให้ผู้เรียน ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม จึงมีการจัดที่นั่งเป็นกลุ่มๆ วิธีจัดคือ ให้ผู้เรียนนั่งหันหน้าเข้าหากันเป็นกลุ่มสำหรับตำแหน่งที่ตั้งของแต่ละกลุ่มกำหนดได้ตามความเหมาะสม การจัดที่นั่งแบบนี้ ควรจัดในกรณีผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน หรือผู้สอน โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป

สำหรับโต๊ะเก้าอี้ของผู้เรียนที่ใช้ในห้องเรียน ควรมีขนาดพอเหมาะกับผู้เรียน มิฉะนั้นจะทำให้อ่านเขียนและทำกิจกรรมไม่สะดวก อาจมีผลทำให้เสียบุคลิกได้ จำนวนโต๊ะเก้าอี้ก็ควรมีอย่างเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ส่วนการจัดโต๊ะของผู้สอน ควรจัดให้อยู่ในที่ที่เหมาะสม อาจจัดไว้ หน้าห้อง ข้างห้อง กลางห้องเรียนหลังห้องก็ได้ จากงานวิจัยบางเรื่องเสนอแนะให้จัดโต๊ะผู้สอนไว้ด้านหลังห้อง เพื่อให้มองเห็นผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง

2. การจัดห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ ห้องเรียนที่ดีเปรียบเหมือนบ้านที่ดี ผู้อยู่อาศัยจะได้อยู่อาศัยอย่างมีความสุข การจัดห้องเรียนได้อย่างเหมาะสมจะเป็นการปลูกฝังนิสัยบางอย่างให้แก่ผู้เรียน เช่น ถ้าห้องเรียนสกปรกรกรุงรัง ผู้เรียนจะมีนิสัยเคยชินกับความสกปรก ในที่สุดก็จะให้เป็นคนรักความสะอาดได้ยาก

องค์ประกอบสำคัญในการจัดห้องเรียน

1. สภาพห้องเรียน ต้องอยู่ในสภาพที่ดีและใช้งานได้ เป็นสัดส่วนมีความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2. ขนาดห้องเรียนต้องกว้างขวางพอเหมาะกับจำนวนผู้เรียนและเนื้อที่เพียงพอในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. สุขลักษณะในห้องเรียน ห้องเรียนควรให้ถูกสุขลักษณะ ดังนี้

3.1 อากาศถ่ายเทได้ดี มีหน้าต่างอย่างเพียงพอ และมีประตูเข้าออกได้อย่างสะดวก

3.2 แสงสว่างพอเหมาะ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนอ่านหนังสือได้ชัดเจน เป็นการถนอมสายตา ห้องเรียนมีแสงสว่างไม่เพียงพออาจแก้ปัญหาก็ได้ เช่น ทำหน้าต่างหรือบานเลื่อนเพิ่มใช้ไฟฟ้าหรือโคมไฟช่วย ดัดแปลงหลังคาให้แสงสว่างส่องผ่านได้ ทาสีภายในห้อง ฯลฯ

3.3 ปราศจากสิ่งรบกวนต่างๆ เช่น เสียง กลิ่น คิววัน ฝุ่น ฯลฯ

3.4 ความสะอาด ผู้เรียนต้องช่วยกันเก็บกวาดถู เป็นการปลูกฝังนิสัยรักความสะอาดและทำให้ผู้เรียนทำงานเป็นทีม

4. การจัดตกแต่งห้องเรียน มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

4.1 มุมหนังสือ ในห้องเรียนควรมีมุมหนังสือ ไว้ให้ผู้เรียนอ่านหนังสือจะช่วยให้เขียนอ่านคล่อง มีความรู้กว้างขวาง และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ครูควรหาหนังสือหลายๆ

4.2 สื่อการเรียนการสอนและวัสดุต่างๆ สื่อการเรียนการสอนประเภทหนังสือควรจัดไว้ให้เป็นระเบียบ อาจอยู่ร่วมกับมุมหนังสือหรือแยกไว้ต่างหาก อุปกรณ์การสอนที่ผู้สอนใช้ประจำ เช่น บัตรคำ แผนภูมิ ภาพพลิก ฯลฯ ให้จัดไว้เป็นระเบียบเช่นเดียวกัน อุปกรณ์ที่ใช้แล้วไม่ควรติดหรือแขวนไว้นานจนลึ้ม อุปกรณ์เหล่านี้อาจทำให้ความสนใจของผู้เรียนเปลี่ยนไป ขณะเรียนบทเรียนใหม่ แต่อุปกรณ์บางชนิด เช่น เกม อุปกรณ์ประสมคำ อุปกรณ์การคิดคำนวณ ฯลฯ อาจจัดไว้ที่หนึ่ง เพื่อให้ผู้เรียนเล่นยามว่าง ซึ่งอาจเรียกว่า มุมฝึกสมอง หรือเรียกชื่ออื่นๆ ก็ได้ สำหรับวัสดุสิ้นเปลืองต่างๆ เช่น กระดาษ สี กาว ฯลฯ ควรจัดไว้เป็นสัดส่วน สะดวกต่อการหยิบใช้ ผู้สอนควรฝึกนิสัยการจัดของให้เป็นระเบียบ เมื่อใช้แล้วต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย   หน้าห้องเรียนจะได้ดูเป็นระเบียบ

4.3 เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น ในห้องเรียนทุกห้องจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น อุปกรณ์ในการทำความสะอาดห้อง แปรงสีฟัน ยาสีฟัน และแก้วน้ำของผู้เรียน กล่องอาหารหรือปิ่นโต ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ ถ้าไม่จัดที่สำหรับวางให้ดีจะดูเกะกะ ส่วนมากจะจัดไว้ตามมุมหรือฝาผนังห้องเรียน

4.4 มุมเสริมความรู้กลุ่มประสบการณ์ต่างๆ ควรจัดไว้ตามความจำเป็น ได้แก่ มุมภาษาไทย มุมคณิตศาสตร์ มุมสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มุมเสริมสร้างลักษณะนิสัย มุมการทำงานและพื้นฐานอาชีพ และมุมภาษาอังกฤษ

4.5 การแสดงผลงานของผู้เรียน ครูควรจัดให้มีการแสดงผลงานของผู้เรียนในห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จ และมีกำลังใจในการเรียนต่อไป ทั้งยังสามารถแก้ไขและพัฒนาผลงานของตนให้ดีขึ้นโดยลำดับ ผลงานเหล่านี้อาจติดบนป้ายนิเทศ แขนง หรือจัดวางบนโต๊ะ

4.6 การจัดที่อเนกประสงค์ ในยามว่างผู้เรียนอาจใช้ห้องเรียนเป็นสถานที่พักผ่อนทำงานที่ผู้สอนมอบหมาย อ่านหนังสือจากมุมหนังสือ หรือนั่งสนทนากัน ห้องเรียนที่ดีควรจัดสถานที่ไว้ให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวเท่าที่สามารถจะทำได้ บริเวณนี้อาจเรียกว่า มุมอ่านหนังสือ มุมสงบ หรือที่อเนกประสงค์ก็ได้

4.7 การประดับตกแต่งห้องเรียน ผู้สอนส่วนใหญ่มีห้องเรียนมาตรฐานหรือผู้สอนที่รักความสวยงาม จะนิยมประดับตกแต่งห้องเรียนด้วยสิ่งต่างๆ เช่น ม่าน มู่ลี่ ภาพ ดอกไม้ สุภาพshit ฯลฯ การตกแต่งห้องเรียนควรทำอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไป เช่น ติดภาพสวยๆ

ส่วนการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอกห้องเรียน เช่น สนาม สภาพอาคารเรียน อาคารประกอบ สวนหย่อม สนามกีฬา เครื่องเล่นสนาม ที่พักผ่อน ตลอดจนการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในโรงเรียน ทั้งด้านการระดมความคิด การก่อสร้าง การตกแต่ง ตลอดจนการบำรุงรักษา เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในโรงเรียน ตลอดไป

ด้านการบริหาร

สภาพสิ่งแวดล้อมด้านการบริหาร หมายถึง การดำเนินการใดๆ ภายในโรงเรียนให้ การปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากร ซึ่งสังเกตได้จากการทำงานอย่างมีระบบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของบุคลากร บุคลากรในโรงเรียนยิ้มแย้ม แจ่มใส เป็นมิตรต่อกัน รักใคร่กลมเกลียวกัน

การจัดสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารเป็นการดำเนินการของโรงเรียน ให้การปฏิบัติงาน สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้บริหารและครู เป็นผู้มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มที่ตัว ผู้บริหารเองจะต้องเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างครูด้วยกัน และระหว่างครูกับ ผู้บริหาร ความสัมพันธ์ที่ดีจะได้รับการไว้วางใจจากคณะครู ปฏิบัติต่อครูเหมือนกับเป็น ผู้ร่วมงานที่ดี ที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือสร้างขวัญ และกำลังใจในการทำงานให้กับครู โดยยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation management) เช่น

1. การสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหา จัดทำข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบันแล้วนำ ข้อมูลมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบายหรือแนวปฏิบัติของโรงเรียน มีการเปิดโอกาสให้ บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม และแสดงความคิดเห็นในลักษณะต่างๆ เช่น การกำหนด นโยบาย การเสนอแผนงานโครงการ ซึ่งอาจใช้กระบวนการวางแผนเป็นทีม (team planning) หรือกิจกรรมข้อเสนอแนะ (suggestion system) เป็นต้น

2. ส่งเสริมให้บุคลากรของโรงเรียนทำงานร่วมกันในลักษณะต่างๆ เช่น ในการประชุม เชิงปฏิบัติการ ส่งเสริมการรวมกลุ่มคิวิซี การนิเทศภายใน เพื่อการอภิปราย แก้ปัญหา หา ข้อยุติ และกำหนดเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน การมอบหมายงานหรือการสั่งการเป็นไปตามสายการ บังคับบัญชาชัดเจนเหมาะสมกับความสามารถไม่เกินกำลัง

3. มีการสร้างขวัญกำลังใจ จัดสวัสดิการให้บุคลากรทุกรูปแบบ เช่น

- 3.1 มอบหมายงานให้แล้วก็ติดตามดูแล ถามไถ่ ให้ความช่วยเหลือ ยกย่องชมเชย

3.2 ส่งเสริมสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม
 3.3 จัดสวัสดิการต่างๆ เช่น สหกรณ์ ทุนการศึกษา ที่พักอาศัย สาธารณูปโภค ฯลฯ
 3.4 เมื่อมีบุคคลใดหรือกลุ่มบุคคลมีผลงานดีเด่น ก็ส่งเสริมสนับสนุนให้แสดงความสามารถในรูปแบบต่างๆ เช่น เขียนบทความ เป็นวิทยากร ส่งผลงานเข้าประกวดแข่งขันในโอกาสต่างๆ

3.5 จัดให้มีการยกย่องชมเชยประกาศเกียรติคุณ เผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีผลงานดีเด่น

3.6 สนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ เพื่อความก้าวหน้า เช่น การศึกษาต่อ อบรม ศึกษาดูงาน การทำผลงานทางวิชาการ

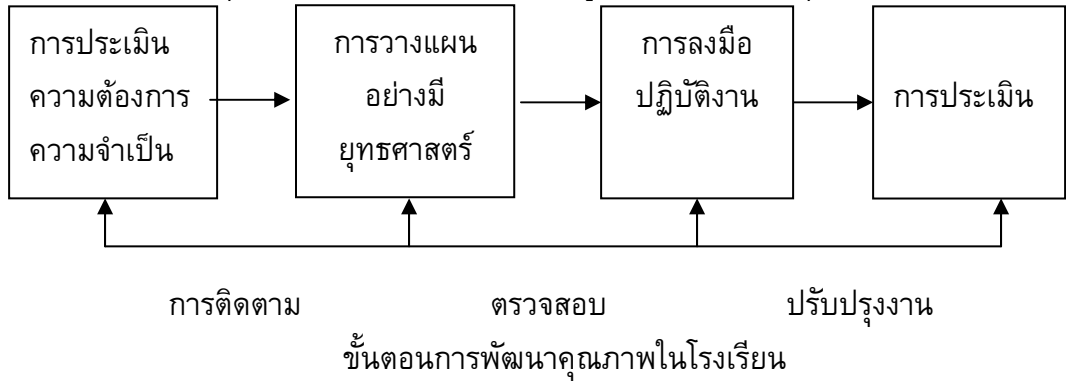
3.7 ส่งเสริมให้บุคลากรมีการพบปะสังสรรค์กันในโอกาสอันควร เช่น การต้อนรับผู้มาใหม่หรือผู้จากไป วันสำคัญต่างๆ การฉลองความสำเร็จ

3.8 ส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อมีคนใดคนหนึ่งหรือญาติพี่น้องได้รับความเดือดร้อนหรือมีงานฉลองต่างๆ เช่น เจ็บป่วย เสียชีวิต แต่งงาน บวช วันเกิด

4. จัดระบบการต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรไมตรี ส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติตนต่อกันอย่างมีสัมมาคารวะตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้ การทักทาย การใช้วาจาสุภาพ

สิ่งชี้วัดลักษณะสภาพสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารได้แก่ การจัดระบบการทำงานของครู-อาจารย์ สายงานการบังคับบัญชาที่มีความเป็นกันเอง อบอุ่น มีความศรัทธาไว้นื้อเชื่อใจกัน บรรยากาศการประชุมเป็นไปตามครรลองของการเป็นประชาธิปไตย ทุกคนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง รวมถึงการจัดสวัสดิการและการจัดการด้านต่างๆ ด้วย

ศรีสมร พุ่มสะอาด (2535 : 79) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน ดังนี้

สรุปได้ว่า การจัดสิ่งแวดล้อมทางด้านการบริหาร เป็นกระบวนการในการดำเนินการต่าง ๆ ที่กระทำภารกิจให้บรรลุเป้าหมายของโรงเรียน โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในโรงเรียน และอาจขอรับความสนับสนุนจากชุมชนด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากร มาพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียนด้วยอีกทางหนึ่ง

สิ่งแวดล้อมกับการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา

เสาวนิจ ทองมูล (2537 : 11-12) กล่าวว่า โรงเรียนประถมศึกษา เป็นสถาบันที่จัดการศึกษาในระดับพื้นฐาน ที่เป็นการปลูกฝังเยาวชนให้ได้รับความรู้ และมีประสบการณ์สามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ซึ่งปัจจุบันความเจริญของประเทศได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ซึ่งทำให้มนุษย์ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ก็เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่พยายามไขว่คว้าว่าตกลงผลประโยชน์มาสู่ตนเอง โดยอาจจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผลกระทบที่ตามมา หรืออาจทราบแต่ไม่สนใจว่าจะมีผลร้ายแรงประการใด เพียงแต่ขอให้ตนได้รับผลประโยชน์ก็พอ เข้าทำนอง “เห็นแก่ตัว” จึงลืมไปว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นต้องอาศัยความเหมาะสมตามธรรมชาติ และถ้าสภาวะทางธรรมชาติขาดความสมดุลก็จะมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะเห็นได้จากมนุษย์ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอันมาก เพราะเมื่อเป็นประชากรมีจำนวนมากขึ้นทรัพยากรธรรมชาติก็จะถูกนำมาใช้เพิ่มมากขึ้น จะทำให้สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดนั้นถูกทำลายลง

ในปัจจุบัน รัฐบาลได้ให้ความสนใจถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และพยายามหาทางแก้ไข โดยเริ่มที่เยาวชน โดยเฉพาะการให้ความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหา และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมแก่เด็กนักเรียน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาเป็นต้นไป ให้ตระหนักถึงปัญหา และความรับผิดชอบ ให้เกิดในกลุ่มเยาวชน ด้วยการกำหนดนโยบายพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และให้โรงเรียนจัดดำเนินการ หรือให้มีการสนับสนุน เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และจัดประสบการณ์ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจถึงสภาพปัญหา การแก้ไขและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โรงเรียนประถมศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาในระดับพื้นฐาน มีบทบาทสำคัญในอันที่จะปลูกฝังเจตคติ และอุปนิสัยใจคอให้นักเรียน ให้มีความรักธรรมชาติ และรู้จักการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อให้มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพที่ดีต่อไปในอนาคต

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน โรงเรียนประถมศึกษาเห็นความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น และได้นำเรื่องดังกล่าวมาจัดทำเป็นวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา ทุกระดับชั้นในโรงเรียนประถมศึกษา โดยได้นำมาจัดกิจกรรมในลักษณะสอดแทรก บูรณาการเข้ากับวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) เป็นไปตามหลักการ และวัตถุประสงค์ของหลักสูตรประถมศึกษา

7. ส่งโรงเรียนเข้าประกวดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่ม
ประสบการณ์ต่างๆ โครงการสุขภาพอนามัยนักเรียน โครงการแต่งหนังสืออ่านประกอบโรงเรียน
พระราชทาน โครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา และการประกวดสิ่งประดิษฐ์จากเศษวัสดุ เป็นต้น

จากความร่วมมือของทุกฝ่ายอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนคอยให้
การสนับสนุนช่วยเหลือและบริหารงานอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้โรงเรียนประสบความสำเร็จตาม
เป้าหมายกำหนดไว้อย่างงดงาม ทุกคนมีความภาคภูมิใจในผลงาน

จากกรณีตัวอย่าง โรงเรียนที่จัดสิ่งแวดล้อมศึกษา หรือสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนดีเด่น จะ
พบว่า การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประสบความสำเร็จได้นั้น มีองค์ประกอบที่นำไปสู่
ความสำเร็จในการดำเนินงานที่คล้ายคลึงกัน คือ

1. มีการประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ และความจำเป็นในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายใน
โรงเรียนแก่บุคลากรทุกฝ่าย
2. มีการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา และหาทางเลือกปฏิบัติให้บังเกิดผล
3. วางแผนปฏิบัติการ
4. ลงมือปฏิบัติการตามแผน
5. ประเมินผลการปฏิบัติงานทุกชั้นตอน เพื่อจะได้ทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค
ในการทำงาน จะได้ร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาก็ หรือปรับแผนการทำงานให้งานสำเร็จลุล่วงไป
ได้ด้วยดีต่อไป

นอกจากองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้งานดำเนินไปตามเป้าหมายดังกล่าวนี้แล้ว
ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงาน จะต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ดังต่อไปนี้อีก
ด้วย คือ

1. การจัดการที่ดีของผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากร

2. ความพร้อมของบุคลากรในโรงเรียน
3. งบประมาณสนับสนุนอย่างพอเพียง
4. วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานที่เหมาะสมและเพียงพอ

ด้านวิชาการ

สภาพสิ่งแวดล้อมด้านวิชาการ หมายถึง การเรียนการสอนทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่างๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์ให้มากที่สุดภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา แจ่มใส น่าเรียนรู้อย่างสนุกสนาน รักเพื่อน ไม่มีสภาพแห่งความกลัว หวาดผวา วิตกกังวล

การจัดสิ่งแวดล้อมด้านวิชาการ มีความสำคัญต่อการปรับสภาพของสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นการกระตุ้นและช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ให้มากที่สุดในการเรียนรู้ เช่น

1. พฤติกรรมของครู ครูควรแสดงพฤติกรรมทั้งในด้านคำพูด กิริยาท่าทาง สีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ด้วยความรักความเมตตาอย่างจริงจัง และมีเหตุผลด้วยความสม่ำเสมอ เพราะนักเรียนจะรู้และเข้าใจดีว่า ครูของเขามีความรักและจริงจังต่อเขาเพียงใดโดยไม่สามารถปิดบังอำพรางได้เลย สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นแม่แบบของนักเรียนและมีผลทางด้านจิตใจต่อการแสดงความรัก ศรัทธาในตัวครูของเขาด้วยความจริงใจ หากครูสามารถครอบครองหัวใจของนักเรียนได้แล้ว ความรู้สึกที่ดีต่อกันจะสร้างสรรค์บรรยากาศการเรียนการสอนที่สดชื่น ความรัก ความผูกพัน เอื้ออาทร ให้อภัยต่อกันตลอดไป ครูควรให้ความรักผูกพัน เป็นทั้งเพื่อน พี่ บิดามารดา ที่มีความปรารถนาดี ร่วมทุกข์ร่วมสุข สามารถเข้าไปในโลกแห่งความคิด ความรู้สึกของนักเรียนแต่ละคนได้

2. การจัดกระบวนการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน โดยครูพยายามจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้กระทำด้วยตนเอง และมีโอกาสเรียนรู้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งสิ่งที่ลืมนำไม่ได้ คือ ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล บทบาทของครูจะเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ให้ความช่วยเหลือกำลังใจ เพื่อให้นักเรียนได้สมหวัง และมีพลังในผลสำเร็จแห่งการเรียนของตนเอง และส่งเสริมให้นักเรียนคิด และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างบรรยากาศความร่วมมือ เป็นมิตร ใจกว้างและเอื้ออาทรต่อกัน

3. การจัดห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ เปลี่ยนบรรยากาศการเรียนการสอน จากการเรียนรู้ภายในห้องเรียนแคบๆ ไปเรียนรู้ได้ร่มไม้ สนาม หรือสถานที่อื่นๆ ที่ทำให้มีชีวิตชีวา และเกิดการเรียนรู้มากขึ้น พยายามใช้สื่อการสอน และอุปกรณ์ที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจบทเรียน และเรียนด้วยความสนุกสนานยิ่งขึ้น วิชาบางวิชาที่นักเรียนบางคนเห็นว่าเป็นเรื่องที่

4. การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนการสอน โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออกและเข้าร่วมทุกคนตามความถนัด และความสนใจอย่างต่อเนื่อง และเสรี เช่น ดนตรี กีฬา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ควรมีสถานที่ และอุปกรณ์นักเรียนได้ฝึกซ้อม เล่น และเข้าร่วมอย่างอิสระ ซึ่งจะมีผลทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ครบทุกด้าน จัดห้องสมุดให้เป็นโรงเรียน โดยให้มีสถานที่กว้างขวาง และมีวัสดุครุภัณฑ์เพียงพอสำหรับให้นักเรียนด้วยตนเอง เปิดบริการให้นักเรียนได้ใช้มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นแบบห้องโถงในบริเวณระเบียง ใต้ถุนอาคาร ชุมศาลา หรือใต้ร่มไม้ก็ได้ จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมงานวิชาการในโอกาสต่างๆ เช่น งานนิทรรศการของโรงเรียน สัปดาห์ห้องสมุด ฯลฯ เพื่อส่งเสริมให้ตนเองและสังคม รู้จักหาเทคนิคหรือกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนมาช่วยเสริม มาช่วยเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนเพื่อลดความเบื่อหน่าย ซ้ำซากจำเจ

การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมทางวิชาการ ส่งเสริมให้เกิดสภาพดังกล่าว ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ตรงตามจุดประสงค์ ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคลให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนแล้วดำเนินกิจกรรมด้วยความเป็นกันเอง ให้เกียรติซึ่งกันและกันส่งเสริมการเรียนเป็นกลุ่มช่วยกันคิดช่วยกันทำระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 119) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลและส่งผลทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะที่ส่งเสริมหรือขัดขวางการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ในการจัดกระบวนการการเรียนการสอน คือ

1. การร่วมมือและการแข่งขันของผู้เรียน ประกอบด้วย บรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมมือกันแก้ปัญหาการใช้แรงเสริมหรือรางวัล
  2. ลักษณะพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อการเรียนของผู้เรียน
  3. ความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน คำนึงถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้เป็นหลัก
- สำคัญ
4. ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อกลุ่มเพื่อน ผู้สอน และโรงเรียนจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 9-17) ได้เสนอแนวทางการสร้างบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อม ที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจ และมีแรงจูงใจในการเรียน คือ

1. การสร้างความเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน เช่น การจัดที่นั่งเป็นกลุ่ม แผนที่นั่งของนักเรียน
2. การยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงอารมณ์ดี
3. ใช้คำพูดที่แสดงความเมตตา ไม่ใช้วาจาเยาะเย้ยถากถางนักเรียน หรือใช้ อำนาจข่มขู่ให้นักเรียนกลัว ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในบทเรียน ให้คำ “ชม” มากกว่า “ติ”
4. ให้ความรักความอบอุ่น นักเรียนทุกคนควรจะมีความรู้สึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ เป็นที่รักและยอมรับของครูและเพื่อนๆ ครูจะต้องเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันนี้ โดยต้องพยายามรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
5. ให้ความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจ โดยครูต้องเอาใจใส่ และสอนนักเรียนให้อยู่ด้วยกันอย่างราบรื่น ไม่ข่มเหงซึ่งกันและกัน
6. ให้ความยุติธรรม มีการปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนด้วยใจเป็นกลางไม่มีอคติอย่างสม่ำเสมอ ต้องพยายามควบคุมอารมณ์ให้ได้ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน
7. ให้ความไว้วางใจและยกย่อง ให้นักเรียนทำงานหรือทำกิจกรรมตามที่กำหนด หรือตามที่ได้รับมอบหมาย โดยครูเป็นที่ปรึกษา ให้นักเรียนมีอิสระในการทำงาน เข้าใจตนเองรับผิดชอบตนเอง และเรียนรู้ด้วยตนเอง
8. มีความไวในการรับรู้อารมณ์ต่างๆ ของนักเรียน เช่น ในขณะที่ครูกำลังสอน เมื่อสังเกตเห็นว่านักเรียนไม่สนใจ ครูก็อาจจะเปลี่ยนกิจกรรม หรือเปลี่ยนเทคนิคการสอน เพื่อให้ทุกคนหันมาสนใจในบทเรียนตามเดิม
9. มีการยอมรับนับถือ ครูเห็นคุณค่าในตัวนักเรียน ยอมรับว่านักเรียนเป็นบุคคลสำคัญมีคุณค่าและสามารถเรียนได้ ให้โอกาสแสดงความรู้สึกโดยใช้วิธีสอนต่างๆ เช่น บทบาทสมมติ การใช้ละครชีวิตจริง หรือการสร้างสถานการณ์จำลอง
10. ให้นักเรียนทุกคนมีบทบาทในการสร้างความคิด ให้นักเรียนที่เก่งช่วยสอนให้แก่ นักเรียนที่เรียนอ่อน
11. ไม่แสดงพฤติกรรมซ้ำ ครูต้องพยายามเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนไม่ทำให้ซ้ำๆ กันเป็นประจำ เพราะจะทำให้เกิดบรรยากาศที่น่าเบื่อหน่าย

12. ให้แรงเสริมหรือรางวัล ควรมีการให้กำลังใจแก่นักเรียนที่มีจุดเด่นด้านต่างๆ อย่างทั่วถึงและตามความเหมาะสม เช่น ชมเชยนักเรียนที่แสดงพฤติกรรมการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม เพราะจะทำให้ผู้ได้รับการชมเชย มีความภาคภูมิใจนักเรียนคนอื่นๆ ก็จะได้เห็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น

ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ มีการพัฒนาเสริมสร้างคุณลักษณะค่านิยมให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ การเรียนการสอน นั้นมีองค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อมในการเรียนที่ละเอียดอ่อน และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน กับเนื้อหาวิชา และจุดประสงค์การเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกใช้สภาพสิ่งแวดล้อมในการ เรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีในการเรียนการสอนนั้น คือ บรรยากาศที่ยกย่อง และส่งเสริมความสำคัญของผู้เรียน มีความรู้สึกร่วมสมัยจัดช่องว่าง ระหว่างกันและกัน ให้ความเป็นอิสระ และใช้ความสามารถของผู้เรียนมาเป็นประโยชน์ในการ ผูกอบรม ท่าทีและพฤติกรรมของผู้สอน จะต้องแสดงออกว่าผู้สอนมีความปรารถนาดี ยกย่อง และนับถือ สนใจปัญหาของผู้เรียนตลอดเวลา จึงเป็นการสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจซึ่ง กันและกัน ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก มากกว่าความต้องการของ ผู้สอน

4.2 เทคนิคและวิธีการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

ปัจจุบันการศึกษาสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จัดได้ว่าเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่าง กว้างขวาง เพราะผลที่ได้จากการศึกษาสภาพแวดล้อมโรงเรียนจะทำให้ผู้บริหาร ครู อาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของโรงเรียนเข้าใจลักษณะ และสภาพที่แท้จริงของโรงเรียนที่ รับผิดชอบอยู่มากขึ้น และจะได้มีข้อมูลที่สำคัญไปใช้ในการวางแผนพัฒนาโรงเรียนให้มีสภาพ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนามวลชนสมาชิกในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใน ระยะที่ผ่านมาได้มีนักการศึกษาทั้งในระดับอุดมศึกษา และระดับอื่นๆ ได้คิดค้นเทคนิควิธีการที่ จะใช้ในการประเมินสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเป็นจำนวนมาก

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2529 : 22) ได้ประมวลเทคนิควิธีการศึกษาสภาพแวดล้อมใน สถานศึกษา และได้สรุปว่ามี 3 วิธีดังนี้

1. วิธีศึกษาภาพพจน์ของสถานศึกษา (the image approach) กระทำได้โดยให้ สมาชิกในสถานศึกษารายงานความรู้สึกความประทับใจเกี่ยวกับสถานศึกษาที่ตนสังกัดอยู่ เครื่องมือที่นิยมในการศึกษาแบบนี้ ได้แก่

ดัชนีลักษณะของสถานศึกษา โดยเป็นเครื่องมือสำเร็จรูปประกอบด้วยข้อคำถาม 30 ข้อ ให้ผู้ตอบพิจารณาว่าแต่ละข้อ “ถูก” หรือ “ผิด” ไปจากลักษณะของสถานศึกษาที่สังกัดอยู่ มาตราส่วนประเมินค่าสภาพแวดล้อมสถานศึกษา ซึ่งจะสอบถามครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับ ลักษณะของนักศึกษา 5 ประเภท คือ นักศึกษาสามารถนำความรู้จากการศึกษาไปปฏิบัติได้ (practicality) นักศึกษารู้จักติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน (community) นักศึกษารู้จักตระหนัก และสำนึกในหน้าที่ของตนเอง (awareness) นักศึกษาเป็นผู้มีระเบียบแบบแผน และปฏิบัติตัวได้เหมาะสม (propriety) และนักศึกษาเป็นผู้ใฝ่รู้ค้นคว้า และแสวงหาความรู้อยู่เสมอ (scholarship)

2. วิธีศึกษาคุณลักษณะส่วนตัวของนักศึกษา (the student characteristics approach) การศึกษาวิธีนี้ทำได้โดยให้นักศึกษาแต่ละคนตอบแบบสอบถามบรรยายถึงคุณลักษณะของตัวเอง แล้วนำมาหาค่าคุณลักษณะของนักศึกษาสถาบันนั้นๆ โดยมีความเชื่อว่าคุณลักษณะส่วนตัวของนักศึกษาจะถูกกำหนดหรือแต่งเติมเสริมสร้างโดยสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

3. วิธีศึกษาสภาพแวดล้อมที่เป็นสิ่งเร้า (the stimulus approach) การศึกษาวิธีนี้ทำได้โดยกระตุ้นให้นักศึกษาแสดงพฤติกรรม กิจกรรมหรือลักษณะต่างๆ ออกมาโดยมีสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเป็นสิ่งเร้า การศึกษาวิธีนี้ แอสติน (Astin อ้างถึงใน ผกาทิพย์ เกษรากุล, 2524 : 11) เชื่อว่าสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา 4 ประเภท คือ สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมด้านการเรียน สภาพแวดล้อมด้านกลุ่มเพื่อน และสภาพแวดล้อมด้านการบริหาร จะเป็นสิ่งเร้าให้นักศึกษากระทำกิจกรรม หรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมหรือพฤติกรรมเหล่านี้ จะเป็นตัวชี้ลักษณะสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาได้ (บรรหาร เทียมเมฆ, 2546 : 10-24)

หลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโรงเรียน

(พรชัย สมพงษ์พันธ์, 2546 : 20-22)

1. ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ให้ครู อาจารย์ นักเรียน และบุคคลอื่นๆ ในโรงเรียน ได้มีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้

- 1.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ
- 1.2 ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆในระบบนิเวศ
- 1.3 ประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นและผลกระทบที่มีต่อเขาทั้งหลาย
- 1.4 ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.5 ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อการดำรงชีวิต

2. การบำรุงรักษาโรงเรียน ดังนี้

2.1 การดูแลรักษาอาคารเรียน

2.2 การรักษาความสะอาด เช่น การจัดประกวดห้องเรียนสะอาด

2.3 การจัดให้มีระบบระบายน้ำ

2.4 การรณรงค์ต่อต้านการทิ้งขยะ

2.5 การดูแลรักษาต้นไม้

3. การปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่น การปลูกต้นไม้ยืนต้น สวนสมุนไพร ปลูกสวนป่า ต้นไม้ในวรรณคดี

4. การใช้กฎระเบียบของโรงเรียน เพื่อการควบคุมการปฏิบัติของบุคคล จำเป็นต้องใช้กฎสำหรับผู้ขาดสามัญสำนึกในการรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโรงเรียน

บทบาทการเสริมสร้างความเข้าใจของโรงเรียน (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2544 : 1-10) จะเริ่มจากการเป็นโรงเรียนตัวอย่าง ที่เป็นแบบอย่างของสถานที่ที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นแบบอย่างในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

กิจกรรมใดที่นักเรียน มีส่วนร่วมได้ในการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การดูแลรักษาความสะอาด การปลูก ดูแลและรักษาต้นไม้ สวนแหล่งน้ำ การพัฒนาโรงเรียน จะทำให้นักเรียนรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน รู้สึกรักโรงเรียน และเอาใจใส่ดูแลรักษาโรงเรียนของเขาให้อยู่ในสภาพดีเสมอ และจะช่วยให้เกิดนิสัยที่ดีที่จะนำไปปฏิบัติต่อครอบครัวและชุมชน รู้สึกรักครอบครัวและชุมชน และหาทางพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะเสริมความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรโดยเฉพาะพลังงาน เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อทุกกิจกรรมการผลิตและการบริโภค และปัญหามลพิษส่วนใหญ่ ล้วนเกิดจากกิจกรรมการจัดการ การแปรรูป จัดส่ง การผลิต และการใช้พลังงานทั้งสิ้น

เมื่อมีการใช้พลังงานอย่างรู้คุณค่า และความจำเป็นจะช่วยลดความเสียหาย และผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมาก และจะส่งผลให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนด้วย

ดังนั้นโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังความเข้าใจที่ถูกต้องแก่เยาวชน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพที่จะเป็นปัจจัยสำคัญ

โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม (Social System) ซึ่งประกอบด้วย สถาบันต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่าง ๆ กัน แต่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาร่วมกันของระบบสังคมนั้น โดยแต่ละสถาบันประกอบด้วยองค์กรที่เป็นที่รวมของกลุ่มบุคคลที่มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ กัน มีความสัมพันธ์และร่วมมือกัน อย่างมีระบบแบบแผน

- 1) เพื่อปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 2) เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำคัญและอำนาจขององค์กร

โครงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้มีการนำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมไปถือปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยกำหนดให้มีการบอกถึงว่า การที่จะทำให้นโยบายสิ่งแวดล้อม วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรประสบความสำเร็จได้นั้น ควรจะมีกิจกรรมอะไรหรือทำอย่างไรพร้อมกับกำหนดระยะเวลาและผู้รับผิดชอบสำหรับแต่ละกิจกรรมด้วย อันเป็นการแปลงเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมมาเป็นการกระทำ

การที่ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมจะสามารถพัฒนาหรือปรับปรุงตนเองให้สามารถลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยลงได้นั้น จำเป็นต้องพึ่งหรือขึ้นอยู่กับการทำงานที่ประสบความสำเร็จของโครงการด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและโครงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

1. โครงการ (Program) เป็นกิจกรรมที่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการนำไปปฏิบัติ ในขณะที่ระบบ (System) เป็นสิ่งที่ไม่มีความสิ้นสุดของการนำไปปฏิบัติ
2. โครงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมจะดำรงต่อไปหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับว่ามีโครงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จ และต้องเป็นโครงการที่มีความต่อเนื่องโดยมีการเริ่มต้นโครงการใหม่ เมื่อโครงการเก่าถึงจุดสิ้นสุด

3. ความสำเร็จในการดำเนินงานของแต่ละโครงการจะส่งผลให้กิจกรรมผลิตภัณฑ์หรือบริการขององค์กรมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ

ในข้อกำหนดของ ISO 14001 ได้บังคับให้องค์กรต้องมีหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งโครงการ ซึ่งจำนวนของโครงการด้านสิ่งแวดล้อมจะขึ้นอยู่กับข้อพิจารณาต่าง ๆ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้กำหนดไว้
  2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีนัยสำคัญ
  3. ขอบข่ายของการนำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมไปถือปฏิบัติ
  4. ขนาดขององค์กรและจำนวนของหน่วยงานที่มีหรืออาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- โครงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมควรมีลักษณะที่ดี ดังนี้ (เทวินทร์ สิริโชคชัยกุล, 2542 : 323)

4.1 มีลักษณะการทำงานเป็นทีมแบบข้ามหน้าที่งาน (Cross - Function Team) โดยนำผู้ที่มีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการปฏิบัติงานของเขาซึ่งอาจอยู่ต่างหน่วยงานกัน

4.2 มีความสมบูรณ์ของวิถีทางหรือแผนการปฏิบัติการที่จะทำให้วัตถุประสงค์และเป้าหมายบรรลุ เช่น สมาชิกในทีมทุกคนมีความรู้และความเข้าใจในกิจกรรมที่ต้องทำ หรือรู้ว่าถ้าจะให้บรรลุผลต้อง/ควรทำอย่างไร

4.3 มีตารางกำกับจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของแต่ละกิจกรรม

4.4 มีจุดควบคุม (Control Points) ของโครงการ เช่น กำหนดให้ทีมมีการเสนอความคืบหน้าต่อคณะกรรมการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมทุก ๆ เดือน เป็นต้น

4.5 มีทรัพยากรที่เพียงพอต่อการดำเนินงาน

4.6 มีการปรับปรุงแก้ไขแผนงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ เช่น มีปัจจัยอื่นเพิ่มเติมซึ่งมีผลกระทบต่อโครงการ

4.7 มีการจัดทำโครงการไว้เป็นเอกสารเพื่อเป็นประโยชน์ในด้านความรู้ การติดตามผล และการสื่อสาร (พรชัย สมพงษ์พันธ์, 2546 : 20-22)

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนต้องคำนึงถึงหลัก 4 ประการ

1. ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ อาจดำเนินการโดย

จัดสถานที่ตัวอาคาร และสภาพแวดล้อมให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล

มันตรวจสอบอาคารเรียนและสภาวะแวดล้อม

มีป้ายเตือนการจราจร

จัดอุปกรณ์ป้องกันอุบัติเหตุ เช่น เครื่องมือดับเพลิง

จัดการเรียนการสอนด้านสวัสดิการศึกษ

2. ความปลอดภัยจากโรคติดต่อ ต้องดำเนินการในเรื่อง

คุณภาพน้ำดื่ม

ควบคุมการจัดและจำหน่ายอาหารกลางวัน

จัดให้มีห้องน้ำสะอาดมีถังรองรับขยะมูลฝอย

มีระบบระบายน้ำทิ้ง มีวิธีการควบคุมป้องกันแมลงและสัตว์นำโรค

3. ความร่มรื่นสวยงามและความสะอาดสบาย

การตกแต่งอาคาร บริเวณสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

การทำสวนหย่อม ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ

มีสนามเด็กเล่น สนามกีฬา ห้องพยาบาล
มีที่นั่งสำหรับพักผ่อน

4. ความเหมาะสมกับการพัฒนาการทางร่างกาย

การจัดโต๊ะเรียนให้พอดีกับขนาดร่างกาย
การจัดแสงสว่างและการระบายอากาศที่พอเพียงในห้องเรียน
การจัดที่ออกกำลังกายและที่เล่นกีฬา
การมีเครื่องกีฬาที่เหมาะสมกับวัย

ผู้บริหารโรงเรียน จะต้องรับผิดชอบดูแลในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามแนวทางที่
พึงปรารถนาของประเทศชาติ และประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็น
นโยบายของรัฐบาล และหน่วยงานต้นสังกัดที่ส่งการลงมาสู่ระดับปฏิบัติ คือ โรงเรียน การพัฒนา
สิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ผู้บริหาร จะต้องรับรู้และให้ความสนใจเป็นพิเศษ ถึงแม้ว่าจะ
ไม่ใช่ภารกิจหลักในการบริหารงานของโรงเรียนก็ตาม แต่จะต้องมีการดำเนินการให้สำเร็จลุล่วง
ตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทั้งในระดับชาติ ระดับกลุ่มโรงเรียน และระดับ
โรงเรียน ตามกรอบงาน ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนหรือดำเนินการพัฒนาครู และบุคลากรอื่นๆ ให้มีความรู้ ความ
เข้าใจและมีจิตสำนึก ในความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์ พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขสิ่งแวดล้อมทั้งใน
โรงเรียน ชุมชน

2. การพัฒนาอาคารสถานที่ บริเวณโรงเรียนให้ร่มรื่น สวยงาม สะอาด ถูก
สุขลักษณะและปลอดภัย

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการสอดแทรกบูรณาการเรื่องสิ่งแวดล้อม
เข้ากับการเรียนการสอนปกติ และจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเสริมหลักสูตร

4. การเป็นผู้นำ และร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์พัฒนา ป้องกันและแก้ไข
สิ่งแวดล้อมของชุมชน

5. การประสานงานกับหน่วยงานอื่น ในการดำเนินงานอนุรักษ์พัฒนาป้องกันและ
แก้ไขสิ่งแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและชุมชน

กลยุทธ์ในการพัฒนาการปฏิบัติงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 63-64) ให้แนวทางการ
พัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนว่า มีองค์ประกอบที่นำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อ สิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน
และชุมชน

1.1 ผู้บริหารโรงเรียน ต้องยอมรับว่ากิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกิจกรรมที่สำคัญ จำเป็นในการปลูกจิตสำนึก และสร้างจิตสำนึก และเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำและสนับสนุนการดำเนินงานอย่างจริงจัง

1.2 ครูผู้สอน ต้องมีความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม มีความรู้ ความเข้าใจ กระบวนการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา สามารถบูรณาการกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษากับกลุ่มประสบการณ์ต่างๆได้

1.3 นักเรียน ต้องได้รับการปลูกฝังจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศึกษา มีโอกาสในการวิเคราะห์ปัญหา และร่วมกำหนด แผนงาน โครงการ กิจกรรมที่จะปฏิบัติในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

1.4 ชุมชน ต้องมีความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างจริงจัง มีโอกาสในการร่วมกำหนดแผนงาน โครงการกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับโรงเรียน

2. การทำงานเป็นทีม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนจะสำเร็จได้ดีด้วยการทำงานเป็นทีม คณะทำงานต้องร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินงาน ผู้ร่วมทีมทุกคน ต้องเข้าใจวัตถุประสงค์และกิจกรรมตรงกัน มีโอกาสร่วมคิด ร่วมทำ และทีมงานควรสอดคล้องประสานสัมพันธ์กันทุกระดับ

3. การนิเทศติดตามผล มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีการนิเทศติดตามผล ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าของงาน และจะได้ทราบถึงความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงาน โดยผู้บริหารโรงเรียน ควรทำหน้าที่เป็นผู้นิเทศแก่ครูภายในโรงเรียน

4. ความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ทั้งองค์กรรัฐ และเอกชน ในการพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการสนับสนุนด้านต่างๆ อันจักเป็นการร่วมแรง ร่วมใจเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่แท้จริงและยั่งยืน

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน เป็นภารกิจที่จำเป็นที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการให้บังเกิดประสิทธิผล เครื่องบ่งชี้ถึงความสำเร็จ ในการพัฒนาที่ชัดเจน เป็นรูปธรรมได้แก่

1. จัดโรงเรียนให้เป็นสถานที่ที่ร่มเย็น สะอาดสดชื่น และสวยงาม ทั้งบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ในห้องเรียน เพื่อสร้างความรู้สึที่ดีแก่นักเรียน

2. มีการบูรณาการ ระหว่างกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ เช่น เรียนสิ่งแวดล้อมโดยใช้งาน ศิลปะ ดนตรี คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ฯลฯ เพื่อให้เด็กได้เข้าใจสิ่งแวดล้อมศึกษาที่แฝงอยู่ในวิชาต่างๆ

3. มีการวางแผนในการทำงาน หรือในการเรียนการสอนร่วมกัน เพื่อเด็กจะไม่มีงาน หรือการบ้านมากเกินไป

4. มีการประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครูอย่างสม่ำเสมอ

เป้าหมายของการพัฒนาการปฏิบัติงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาสถานศึกษามีเป้าหมายที่จะให้สถานศึกษาทุกแห่ง ได้พัฒนาองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ด้านอาคารเรียนและอาคารประกอบ โดยมีเป้าหมายที่จะให้อาคารเรียนมีห้องเรียนเพียงพอกับปริมาณของนักเรียน ครูภัณฑ์ประเภทโต๊ะ ม้านั่งเพียงพอ อยู่ในสภาพที่ดี มีห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด ห้องพยาบาลสำหรับนักเรียนที่เจ็บป่วย รวมตลอดทั้งโรงฝึกงานที่มีอุปกรณ์เหมาะสม สถานที่รับประทานกลางวัน สถานที่ประชุม ห้องทำงานของครู-อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และห้องน้ำ ห้องส้วม ที่สะอาดเพียงพอกับจำนวนนักเรียน

2. สถานที่ในโรงเรียนมีที่นั่งและบริเวณพักผ่อนของนักเรียน มีบริเวณให้นักเรียนได้เล่นกีฬา และอุปกรณ์การกีฬาอย่างเหมาะสมสวยงาม ถนนภายในบริเวณอยู่ในสภาพดี ปราศจากฝุ่นละออง มีสถานที่ที่จัดกิจกรรมนักเรียน จัดระบบการกระจายเสียงและระบบสื่อสารที่เหมาะสม มีที่ต้อนรับผู้ปกครอง และบริเวณจอดยานพาหนะที่เหมาะสม

3. สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน มีความร่มรื่นสวยงาม ปราศจากมลภาวะ มีความปลอดภัยโดยจัดให้มีต้นไม้ดอกไม้ประดับร่มรื่นสวยงาม มีการตกแต่งบริเวณให้น่าอยู่ น่าเรียน บริเวณสถานศึกษาสะอาดเรียบร้อย มีถังกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล มีป้ายชื่อบอกทางอาคารสถานที่ รวมทั้งมีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกต้อง

4. มีน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพเหมาะสม มีปริมาณพอใช้ตลอดปี โดยสถานศึกษาจัดน้ำดื่มสะอาดให้นักเรียนดื่มคนละอย่างน้อย 1 ลิตรต่อวัน มีน้ำใช้เพียงพอ มีน้ำเพื่อการเกษตรภายในโรงเรียน มีแหล่งน้ำหรือที่กักเก็บน้ำในสถานที่ดีและเหมาะสม

การปฏิรูปการศึกษากับการพัฒนาการปฏิบัติงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาได้กำหนดแนวทางในการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาโดยมุ่งพัฒนาสถานศึกษาใน 4 องค์ประกอบ คือ การปฏิรูปอาคารเรียนและอาคารประกอบ สถานที่ในโรงเรียน สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน น้ำดื่ม น้ำใช้ รวมทั้งระบบสาธารณูปโภค การพัฒนาอาคาร

1. ด้านอาคารเรียน มุ่งเน้นที่จะให้สถานศึกษามีห้องเรียนเพียงพอ เหมาะสม โต๊ะม้านั่ง อุปกรณ์การเรียนเพียงพอ และมีสภาพที่ดี

มีห้องปฏิบัติการทางภาษาที่มีอุปกรณ์ที่ใช้งานได้ดี และมีโปรแกรมการสอนภาษาที่เหมาะสม ใช้การได้

มีห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ที่มีอุปกรณ์พร้อม ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ที่ใช้การได้ดี และเพียงพอกับนักเรียนที่เรียน มีโปรแกรมที่เหมาะสม

มีห้องสมุดที่มีหนังสือที่เหมาะสม เพียงพอกับปริมาณจำนวนนักเรียน

มีสถานที่พยาบาลนักเรียนที่เจ็บป่วย มีครู หรือพยาบาลดูแล และมีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลเพียงพอ

มีโรงฝึกงานที่มีอุปกรณ์เหมาะสม มีการบำรุงรักษาให้ใช้การได้ดี

มีที่รับประทานอาหารอย่างเพียงพอ ถูกสุขลักษณะ ถูกหลักโภชนาการ

มีสำนักงานสำหรับปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และอุปกรณ์ที่เหมาะสม ทันสมัย

มีห้องส้วมจำนวนเพียงพอ ใช้การได้ มีความสะอาด ไม่เสี่ยงอันตรายสำหรับนักเรียนหญิง

มีการทาสีและซ่อมแซมบำรุงรักษาอาคารสถานที่ ให้อยู่ในสภาพที่ดีรวมทั้งมีที่ประชุมนักเรียนเพียงพอเหมาะสม

2. การพัฒนาสถานที่ สภาพที่พึงประสงค์ คือ ความสะอาด ความสวยงามเพียงพอ การออกแบบที่เหมาะสม มีทิศทางลมถูกต้อง

มีที่นั่งและบริเวณพักผ่อนของนักเรียนเหมาะสมเพียงพอ

มีป้ายชื่อสถานศึกษาที่เหมาะสม ไม่ชำรุด ถนนภายในสถานศึกษาอยู่ในสภาพดี ไม่ทำให้เกิดฝุ่นละอองเข้าในห้องเรียน

มีสถานที่เล่นกีฬาและอุปกรณ์กีฬาให้นักเรียน มีที่ต้อนรับผู้ปกครองบริเวณจัดกิจกรรมนักเรียน สถานที่จอดยานพาหนะ

3. การพัฒนาสิ่งแวดล้อม สภาพที่พึงประสงค์ คือ ความร่มรื่น สวยงาม ปราศจากมลภาวะ มีความปลอดภัย

มีต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ ร่มรื่น สวยงาม

จัดทำป้ายบอกทาง สถานที่ ประกาศ ข้อเตือนใจ

ตกแต่งบริเวณให้น่าอยู่ น่าอาศัย ทัวบริเวณสถานศึกษา สะอาด เรียบร้อย
ทั่วถึงและการกำจัดสิ่งปฏิกูล

4. ด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ สภาพที่พึงประสงค์ คือ คุณภาพเหมาะสม ปริมาณพอใช้ตลอดปี
แหล่งน้ำป้อนเพียงพอ

จัดน้ำดื่มสะอาดให้นักเรียนคนละอย่างน้อย 1 ลิตรต่อวัน

มีน้ำใช้ น้ำเพื่อการเกษตร แหล่งน้ำหรือที่กักเก็บน้ำ

สรุปได้ว่า โรงเรียนมีปัจจัยหรือองค์ประกอบหลักๆ อยู่หลายประการ เช่น

1. หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้ เพื่อให้เด็กพัฒนาตาม
วัตถุประสงค์ อาจจะเป็นหลักสูตรที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือหลักสูตรที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร
หรือหลักสูตรซ่อนเร้น เช่น กิจกรรมเสริมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดให้

2. ครูและบุคลากร เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกระทำกับองค์ประกอบอื่นๆ ครูที่มี
คุณภาพ จะทำให้องค์ประกอบอื่นๆมีคุณภาพ รวมทั้งนักเรียนด้วย ครูจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดใน
ระบบการศึกษา

3. นักเรียนเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้งหลายของโรงเรียน ภารกิจทุกอย่างเป็น
โรงเรียนมุ่งเน้นที่จะพัฒนานักเรียนเป็นสำคัญ

4. แบบเรียนและสื่อการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การเรียนการ
สอนและการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนบรรลุเป้าหมาย อาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก
สะดวก เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้การเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนบรรลุ
เป้าหมาย

5. บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้วิถีชีวิตและ
กระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีความสุข และมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะ
การพัฒนาจิตใจ ต้องใช้สื่อที่เป็นสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ เช่นเดียวกันกับวัดป่า ที่ใช้ป่าในการ
พัฒนาจิตใจ องค์ประกอบเหล่านี้จะต้องเอื้ออำนวยต่อกันเพื่อสร้างสรรค์พัฒนาการสูงสุดให้แก่
นักเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (ชัชวาล จันท์ศรี, 2547 : 10-14)

